Neuvotteleva virkamies Hannu Vainonen
Opetus- ja kulttuuriministeriö

Asia: VNS 3/2020 vp Valtioneuvoston selonteko kestävän kehityksen globaalista toimintaohjelmasta Agenda2030:sta Kohti hiilineutraalia hyvinvointiyhteiskuntaa

Eduskunnan työelämä- ja tasa-arvovaliokunnan asiantuntijakuuleminen 9.2.2021

Opetus- ja kulttuuriministeriö kiittää mahdollisuudesta tulla kuultavaksi valtioneuvoston selonteosta kestävän kehityksen globaalista Agenda2030-toimintaohjelmasta. Opetus- ja kulttuuriministeriö on ollut valmistelemassa selontekoa.

Selonteon mukaisesti Agenda2030:n toteuttaminen perustuu mm. laadukkaaseen koulutukseen, säälliseen työhön ja talouskasvuun, innovaatioihin sekä eriarvoisuuden vähentämiseen. Vahvalla sivistyksellä ja laadukkaalla koulutuksella edistetään kaikkien Agenda2030:n tavoitteiden toteuttamista.

Suomi on kansainvälisesti vertaillen menestynyt hyvin Agenda-tavoitteen 4 (hyvä koulutus) toteuttamisessa koulutukseen pääsyn sekä koulutusjärjestelmän toimivuuden ja laadun tasossa. Myös kestävää kehitystä edistävän koulutuksen sisällöissä (alatavoite SDG4.7 – kestävä elämäntapa, tasa-arvo, rauha, globaalikasvatus, jne.) valtakunnalliset varhaiskasvatuksen, perusopetuksen ja toisen asteen opetussuunnitelmien perusteet sekä ammatillisen koulutuksen tutkinnot sisältävät hyvin kestävän kehityksen näkökulmat. Kehitettävää ja haasteita on kuitenkin muun muassa tasa-arvoon (ml. sukupuolten edelleen havaittavat oppimiserot), koulutuksen saavutettavuuteen, lukutaidon ylläpitämiseen ja jatkuvaan oppimiseen liittyen.

Meneillään on hallitusohjelman mukaisia ja Agenda2030-selonteossa mainittuja hankkeita, joilla vastataan yhteiskunnan ja työelämän kehitystarpeisiin. Tällaisia ovat 1) jatkuvan oppimisen vahvistaminen, 2) koulutuspoliittinen selonteko (valmistuu 2021), 3) varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen laadun ja tasa-arvon Oikeus oppia-kehittämisohjelma (2020-2022), 4) ammatillisen koulutuksen laadun ja tasa-arvon Oikeus osata -kehittämisohjelma (2020-2022) sekä 5) korkeakoulujen saavutettavuussuunnitelma (valmistuu 2021). Näistä koulutuspoliittinen selonteko kattaa kaikki koulutusasteet ja tulee antamaan linjauksia koulutuksen ja tutkimuksen kehittämiseksi niin, että ne palvelevat Suomen kansallisen ja kansainvälisen toiminnan näkökulmia ja tarpeita.

Koulutuspolitiikka

Jatkuvan oppimisen tavoite nyky-yhteiskunnassa

Jatkuvaa oppimisen kehittämistä koskevat linjaukset hyväksyttiin 2020. Ne liittyvät oppimiseen osana työelämään, jatkuvan oppimisen palvelujärjestelmään ja palvelujen saavutettavuuteen. Linjauksissa nimetään keinoja ja tukitoimia, joilla pyritään varmistamaan, että kaikki työikäiset voivat kehittää osaamistaan. Koulutus- ja työllisyyspalveluja kehitetään kokonaisuutena, sillä uudistuksella halutaan vastata erityisesti työelämän muutoksista aiheutuviin osaamistarpeisiin. Uudistusten toteuttamisesta valmistellaan kevään 2021 aikana tarkempi toimeenpanosuunnitelma. Rahoitustarpeista sovitaan julkisen talouden suunnitelman ja valtion talousarvioiden yhteydessä sovittaen ne yhteen muiden menotarpeiden kanssa.

Opetus- ja kulttuuriministeriö on julkistanut 2020 opinto-ohjauksen kehittämisohjelman vahvistamaan opinto- ja oppilaanohjausta perusopetuksessa ja toisella asteella. Tavoitteena on tukea opinto-ohjauksen roolia oppijan osaamisen ja erityisesti vahvuuksien tunnistamisessa ja tukemisessa, vahvistaa oppilaan- ja

uraohjauksen mahdollisuuksia purkaa sukupuolisegregaatiota sekä huomioida monikulttuurisuus ja kielellisten valmiuksien keskeinen merkitys yhteiskuntaan sosiaalistumisessa.

Opettajankoulutus ja opettajien täydennyskoulutus ovat tärkeitä opetuksen laadun varmistamiseksi. Yliopistot vastaavat opettajankoulutuksesta ja Opetushallitus osaltaan täydennyskoulutuksesta. Jälkimmäisen osalta on suunnattu rahoitusta kestävän kehityksen teemoihin, tänä vuonna kestävän elämäntavan vahvistamisen teemaan. Lisäksi Opetushallitus on laatimassa kestävää kehitystä edistävän koulutuksen opasta oppilaitoksille ja opetustyötä tekeville, työnimenä ”Kestävä tulevaisuus – näkökulmia toimintakulttuuriin, arkikäytäntöihin ja kestävän elämäntavan oppimiseen”. Oppilaitokset ja opettajakunta kaipaavat usein haasteellisen ja laajan kestävän kehityksen teeman haltuun ottamiseen käytännön näkökulmia ja tukea.

Varhaiskasvatus ja perusopetus

Oikeus oppia –kehittämisohjelmilla (2020-2022) edistetään oppimista, tasa-arvoa ja hyvinvointia sekä vahvistetaan varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen laatua hallitusohjelmaan sisältyvien linjausten mukaisesti. Tavoitteena on kaventaa ja ennaltaehkäistä oppimiseroja sekä vahvistaa oppimisen tukea. Ministeriö on asettanut kaksi työryhmää: toisen valmistelemaan tasa-arvoa koskevaa kokonaisuutta ja toisen edistämään lapsen ja oppimisen tukea ja inklusiivisuutta. Lisäksi hankkeessa vahvistetaan mm. varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen johtamisen laatua, luku- ja monilukutaitoa ja demokratiakasvatusta.

Elokuussa 2020 tuli voimaan varhaiskasvatuslain ja lasten kotihoidon ja yksityisen hoidon tuesta annetun lain muutos. Lainmuutosten jälkeen kaikilla lapsilla on yhtäläinen oikeus varhaiskasvatukseen. Käynnissä on samalla viisivuotiaiden maksuttoman osa-aikaisen varhaiskasvatuksen kokeilu.

Toisen asteen koulutus – lukio ja ammatillinen koulutus

Oppivelvollisuuden laajentaminen tulee voimaan 1.8.2021. Oppivelvollisuusikä nousee 18 vuoteen ja oppivelvollisuus kattaa jatkossa myös lukiokoulutuksen ja ammatillisen koulutuksen. Koulutus on maksutonta. Tavoitteena on nostaa koulutus- ja osaamistasoa, kaventaa oppimiseroja ja lisätä koulutuksellista yhdenvertaisuutta, tasa-arvoa ja lasten ja nuorten hyvinvointia.

Ammatillisen koulutuksen laatua ja tasa-arvoa parantava Oikeus osata -kehittämisohjelma (2020–2022) varmistaa osaltaan, että kaikki ammatillisessa koulutuksessa opiskelevat saavat vankan ammattiosaamisen ja hyvät perustaidot työtä, elämää ja elinikäistä oppimista varten. Yleisinä tavoitteina ovat:

- Edistää ja tukea hallitusohjelman osaamistason nostamista, koulutuksen tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden vahvistamista sekä oppimiserojen kaventumista koskevien tavoitteiden toteutumista ammatillisessa koulutuksessa.
- Parantaa ammatillisen koulutuksen laatua sekä tukea ammatillisen koulutuksen laadun ja laadunhallinnan pitkäjänteistä parantamista ammatillisen koulutuksen laatustrategian vaikuttavuustavoitteiden ja linjausten mukaisesti.
- Jatkaa ja tehostaa ammatillisen koulutuksen reformin toimeenpanon tukemista.
- Kehittää ja edistää ammatillisen koulutuksen palvelukykyä ja saavutettavuutta.
- Tukea ja edistää oppivelvollisuuden laajentamisen sekä jatkuvan oppimisen uudistuksen valmistelua.

Osana Oikeus osata –kehittämisohjelmaa varmistetaan laadukkaan henkilökohtaistamisen toimintamallin toteutus ja ohjauksen/tuen mallien käyttöönotto. Kehittämisohjelman osana kohdennetaankin lisärahoitusta opetuksen ja ohjauksen lisäämiseen. Lisärahoitusta voidaan käyttää uusien opettajien ja ohjaajien palkkaamiseen, tuntiopettajien opetustuntimäärän lisäämiseen ja tarvittaessa myös muun opetuksen tukihenkilöstön palkkaamiseen.

Vuonna 2018 voimaan tulleiden säännösten mukaan oppisopimuskoulutusta rahoitetaan samanatasoisesti kuin muutoinkin järjestettyä ammatillista koulutusta.

Osana Oikeus osata –ohjelmaa opetus- ja kulttuuriministeriö seuraa ja arvioi edellisellä hallituskaudella aloitetun ammatillisen koulutuksen reformin ja siihen liittyvän rahoitusjärjestelmän vaikutuksia mm. koulutustarjontaan, koulutuksen alueelliseen ja kielelliseen saavutettavuuteen, opintojen kulkuun, tutkintojen suorittamiseen ja työllistymiseen. Reformin toimeenpanon seurantaa koskeva selvitys on käynnissä ja valmistuu keväällä 2021. Parhaiten reformin vaikutuksia voidaan arvioida, kun tietoa kertyy useammalta vuodelta.

Lukiolaki uudistettiin vuonna 2018. Tavoitteena on ollut kohentaa lukiokoulutuksen vetovoimaa yleissivistävänä, korkeakouluihin jatko-opintokelpoisuuden ja valmiudet tuottavana koulutusmuotona, vahvistaa koulutuksen laatua ja oppimistuloksia sekä sujuvoittaa siirtymistä korkea-asteen opintoihin.

Agenda2030:n tavoitteitta on huomioitu uusien 1.8.2021 voimaan tulevien lukion opetussuunnitelmien sisällöissä. Niihin on sisällytetty kuusi Agenda2030:n tavoite 4:n sisältöjä tukevaa laaja-alaista osaamisen aluetta (hyvinvointiosaaminen, vuorovaikutusosaaminen, monitieteinen ja luova osaaminen, yhteiskunnallinen osaaminen, eettisyys ja ympäristöosaaminen, globaali- ja kulttuuriosaaminen). Opetus- ja kulttuuriministeriö käynnistää lisäksi keväällä 2021 lukiokoulutuksen laatu- ja saavutettavuusohjelman.

Korkeakoulut

Kestävä kehitys on korkeakoulujen kaiken toiminnan yksi merkittävä lähtökohta opetus- ja kulttuuriministeriön ja korkeakoulujen välisissä sopimuksissa kaudella 2021-2024. Yliopistot ja ammattikorkeakoulut julkaisivat kumpikin vuoden 2020 lopulla kunnianhimoiset tavoitteet, joiden lähtökohtana ovat Agenda2030:n tavoitteet sekä tuen antaminen mm. hallitusohjelman hiilineutraalius- ja ilmastotavoitteille.

Korkeakoulutuksen saavutettavuussuunnitelma valmistuu 2021 ja siinä tarkastellaan korkeakoulutuksen sosiaalisen, alueellisen ja kielellisen tasa-arvon toteutumista ja eri vähemmistöryhmien korkeakoulutukseen hakeutumisen mahdollisia esteitä. Korkeakoulutuksen sukupuolisegregaation purkamista tarkastellaan yhtenä osana korkeakoulutuksen saavutettavuutta. Lisäksi tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta edistetään tutkimus- ja kehittämistoiminnassa. Opetus- ja kulttuuriministeriö toteutti kevään 2020 aikana esiselvityksen yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen tilanteesta tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämisestä tutkimus- ja kehittämistoiminnassa. Korkeakouluilla on monia hyviä käytänteitä tasa-arvon edistämisessä. Moni tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma on kuitenkin vanhentunut. Tilannekuvan syventämiseksi on käynnistetty laajempi selvityshanke tasa-arvon, yhdenvertaisuuden ja diversiteetin toteutumisesta TKI-toiminnassa.

Vapaa sivistystyö

Vapaalla sivistystyöllä on merkittävä rooli monella tavalla kestävän kehityksen edistämisessä. Koulutuspoliittisessa selonteossa vapaan sivistystyön koulutuksen osalta tavoitteena tullee olemaan, että koulutus toimii saavutettavuutensa kautta demografisessa ja taloudellisessa kehityksessä väestön oppimisen poluttajana ja mahdollistajana. Vapaan sivistystyö auttaa osaltaan eri ikäiset ihmisiä, kieliryhmiä ja kohderyhmiä pääsemään paremmin osaksi yhteiskuntaa.

Tasa-arvon ja hyvinvoinnin edistäminen kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikassa

Tasa-arvon edistämiseen, ihmisten hyvinvointiin, työelämän tukemiseen sekä yhteiskunnalliseen osallisuuteen vaikuttavia kestävän kehityksen mukaisia toimia on runsaasti myös kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan alueilla. Esimerkiksi Opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuuripolitiikan strategian 2025 tavoitealueet ovat 1) luovan työn monipuolistaminen, 2) eri väestöryhmien osallisuuden ja osallistumisen lisääminen kulttuuriin ja 3) kulttuurin perustasta huolehtiminen. Vuonna 2020 työ- ja elinkeinoministeriö ja

opetus- ja kulttuuriministeriö loivat tiekartan ja asettivat toimeenpanolle ohjausryhmän luovien alojen saamisesta paremmin osaksi kestävää talouskasvua.

Vuonna 2020 valtioneuvosto hyväksyi Valtakunnallisen nuorisotyön ja –politiikan ohjelman vuosiksi 2020-2023 (VANUPO). VANUPO on lakisääteinen, valtioneuvoston nelivuotiskausittain hyväksymä poikkihallinnollinen ohjelma, jonka tavoitteena on edistää nuorten kasvu- ja elinoloja. Hallituksen nuorisopoliittisten tavoitteiden osalta ohjelma sisältää kolme tavoitekokonaisuutta:

- Nuorella on edellytykset sujuvaan arkeen – syrjäytyminen vähenee
- Nuorella on keinot ja taidot osallistumiseen ja vaikuttamiseen
- Nuori luottaa yhteiskuntaan - yhdenvertaisuus ja turvallisuus vahvistuvat

Liikuntapolitikassa hallitusohjelman mukaisesti laajennettiin Liikkuva koulu -ohjelma yhteiseksi koko elämäkulun liikkumisohjelmat kattavaksi Liikkuvat-ohjelmaksi. Työikäisen aikuisväestön liikkumisen edistämistä jatkettiin uuden Liikkuva aikuinen -ohjelman avulla (ent. Kunnossa kaiken ikää KKI).

Opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan kestävän kehityksen linjaus

Opetus- ja kulttuuriministeriö laati vuonna 2020 oman hallinnonalansa kestävän kehityksen linjauksen tukemaan kansallista Agenda2030-työtä. Linjauksen näkemyksenä on, että koulutus-, tutkimus-, kulttuuri-, nuoriso- ja liikuntapolitiikan keinoin voidaan osallistua kaikkien Agenda2030-tavoitteiden toteuttamiseen. Linjaus määrittelee lähivuosien oleellisimmat kehittämistä vaativat toimenpiteet niin ministeriön sisäisen toiminnan, hallinnonalan ohjauksen kuin kansalaisyhteiskunnan kanssa tehtävän yhteistyön osalta.